

از: دفتر خدمات بهداشتی ویژه
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
دکتر محمد یونسی

نقش آموزش بهداشت در حیات انسانها، و نتایج حاصل از آن که کاهش آلام و رنجهای بشری، و تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گوناگون دیگری را در بر دارد، در مقاله حاضر که توسط دفتر آموزش بهداشت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی فراهم آمده، ارائه می‌گردد. این مقاله ابتداء مفهوم بهداشت و خدمات بهداشتی را مورد بحث قرار داده، و تفاوت «بهداشت و پیشگیری» را با «معالجه و درمان» از نظر نتایج هر یک تا اندازه‌ای روشن می‌نماید. سپس به اهداف آموزش بهداشت و مراحل مختلف این نوع آموزش پرداخته؛ راههای آموزش بهداشت را در خانه، در مؤسسات آموزشی، و در جامعه مورد بررسی قرار می‌دهد، و بالاخره مقاله با بحث مختصری در زمینه ارزشیابی در آموزش بهداشت پایان می‌یابد. با ابراز تشکر از مسئولان محترم دفتر آموزش بهداشت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در فراهم آوردن این مقاله؛ امید است برنامه‌ریزان، معلمان و مسئولان آموزش و پرورش و بهداشت کشور بتوانند از مفاد آن در برنامه‌ریزی و هدایت آموزش بهداشت جامعه بهره‌مند شوند.

«فصلنامه»

هر جامعه‌ای از اقشار و گروه‌های مختلفی تشکیل شده که برای گرداندن چرخه‌های اقتصادی و اجتماعی آن، انسانها به کارها و فعالیتهای مختلف مشغولند. هر نوع کار و فعالیتی علاوه بر فوائد و بازده اقتصادی - اجتماعی دارای جنبه‌های مضر به حال سلامت و بهداشت افراد آن جامعه نیز می‌باشد.

برای بالابردن بازده کار و پیشرفت اقتصادی، جامعه نیاز میرم به تأمین بهداشت و سلامت کلیه افراد آن جامعه وجود دارد. از آنجایی که تمام افراد، عوامل و پدیده‌های یک جامعه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم با یکدیگر در رابطه هستند، هر نوع تغییری در یک عامل سبب ایجاد تغییراتی در عوامل و پدیده‌های دیگر خواهد شد. برای رسیدن به هدف بهداشت عمومی که تأمین سلامت و بهداشت مردم است آموزش بهداشت وسیله‌ای اساسی است که باید کلیه اقشار و گروه‌های جامعه، یعنی صد درصد افراد را تحت پوشش خود بگیرد. متناسب با هر نوع تغییر و پیشرفت اقتصادی - اجتماعی، برنامه‌های بنیادی و اختصاصی آموزش بهداشت نیز تغییر خواهد کرد و همچنین در رابطه با تغییر برنامه‌های سایر ادارات وزارت بهداشت، درمسان و آموزش پزشکی، و برنامه وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم، برنامه‌های خدماتی آموزش بهداشت نیز انعطاف‌پذیر خواهد بود.

آموزش بهداشت عمومی

تنها راه کاهش شاخص هزینه‌های درمانی اجرای طرح‌های بهداشتی است که در پیشبرد آنها تنها راه، آموزش طبقات مختلف مردم می‌باشد. پس باید با معنای صحیح آموزش بهداشت آشنا شویم و قبل از آن باید بدانیم بهداشت چیست.

بهداشت چیست؟

بهداشت عبارت است از استفاده از علوم و روش‌هایی که بشر برای پیشگیری و جلوگیری از بروز و شیوع بیماری‌ها، طولانی کردن عمر و ارتقاء سطح تندرستی از طریق آگاهی و عمل کردن فرد فرد مردم به اصول آن از راه کوشش‌های دسته‌جمعی و متشکل و آماده کردن نیروهای اجتماعی و اقتصادی، انجام می‌دهد. هدف آموزش بهداشت دادن آگاهی‌های بهداشتی به مردم و کاربرد آن آگاهی‌ها در عمل و از آن طریق اعتلاء سلامت و بهداشت در سطح کل جامعه است. این مقصود از طریق شناخت عادات بهداشتی و سپس ایجاد تغییر و یا تعدیل در رفتارهای فردی و اجتماعی غیربهداشتی و جایگزین ساختن عادات صحیح بهداشتی به جای آن و همچنین ابقاء عادات صحیح بهداشتی به نحوی که با عملکرد فردی و تلاش‌های جمعی در ساخت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه دلخواه خود، فعالانه شرکت کنند، تأمین خواهد شد. جهت نیل به این هدف، باید زیربنای فکری آموزش بهداشت را مورد توجه قرار داد:

- ۱- محور فعالیتهای بهداشتی، انسان است که به عنوان عضوی از جامعه هدف خدمات بهداشتی است، یعنی سلامت جسم و روح او، یا بهبود زندگی او در اجتماع مورد توجه این خدمات می‌باشد.

- ۲- آموزش بهداشت قسمتی از خدمات بهداشتی است که با رفتار فردی و اجتماعی انسان (به عنوان محور اساسی تمام فعالیتها) برای مشارکت و خودیاری در تأمین خدمات بهداشتی سر و کار دارد.

- ۳- رفتار انسان در شبکه‌ای از روابط اجتماعی و متأثر از همه مسائل (نهادهای فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حقوقی و اخلاقی....) موجود در کل جامعه است.

- ۴- مشارکت و همکاری همه جانبه مردم شرط لازم برای پیشبرد هر برنامه و به خصوص خدمات بهداشتی است.

- ۵- جامعه به صورت یک سیستم متشکل از اجزاء مختلف باید مورد توجه قرار گیرد که نه تنها هریک از اجزاء آن وظیفه تعیین شده را به درستی انجام دهد بلکه هماهنگی کامل با بقیه اجزاء سیستم را داشته باشد.

۶ - خدمات بهداشتی جدا از سایر خدمات نه قابل درکی صحیح است و نه مفید، و براساس این زیربنای فکری و برای دست یافتن به هدف نهائی است که برای شناسایی اوضاع و شرایط بهداشتی جامعه نیاز به بررسی رابطه بهداشت با موارد زیر ضروری به نظر می‌رسد.

۱ - رابطه اوضاع اجتماعی و بهداشت

۲ - رابطه اقتصاد و بهداشت

۳ - رابطه خصوصیات فرهنگی و بهداشت

۴ - رابطه خصوصیات سیاسی و بهداشت

شناسایی اوضاع اقتصادی، اجتماعی و ویژگیهای فرهنگی جامعهها از جمله برنامههایی است که افراد شاغل در خدمات بهداشتی - درمانی موظف به انجام آن است تا براساس آن بتواند در محدوده محلی فعالیتهای خود برنامه‌ریزی نماید.

تا یک قرن پیش علم سلامت جسم فقط معالجه و درمان تلقی می‌شد در صورتی که می‌دانیم تندرستی عبارت است از حالت آسایش کامل و رفاه مطلق جسمی و روانی و اجتماعی افراد، نه فقط فقدان مرض و یا نواقص عضوی و حال می‌دانیم که چقدر عاقلانه‌تر، آسان‌تر، کم‌خرج‌تر و کم‌دردتر است که از وقوع امراض پیشگیری و جلوگیری شود تا آن که پس از ابتلاء درصدد معالجه و درمان برآییم.

با توجه به جدول زیر تفاوت بین بهداشت و درمان روشن می‌شود:

موارد	بهداشت یا پیشگیری	معالجه و درمان
درد و رنج	کم یا اصلاً وجود ندارد	زیاد یا خیلی زیاد
خرج	هیچ یا خیلی جزئی	زیاد یا خیلی زیاد
زمان	کوتاه و طبق برنامه	طولانی و ناگهانی
وسیله عمل	ساده و همگانی	مشکل و کمیاب، اجتماعی
دستورات	همگانی و رایگان یا ناچیز	انفرادی و گران
روانی و اجتماعی	آرامش فکر و وجدان	تشویش خاطر و آلودگی اجتماعی
استفاده از اصول	تحقیق شده و مسلم و محرز	تابع نظر شخصی و انفرادی

تعریف بهداشت عمومی را در جدول زیر مورد مطالعه قرار می‌دهیم.

بهداشت عمومی عبارت است از:		
دانش و فن	از راه	برای
۱ - جلوگیری از بیماری ۲ - طولانی کردن عمر ۳ - بالا بردن سطح سلامت توانائی و تندرستی ۴ - حداکثر استفاده از نیروی جسمانی و فکری در راه پیشرفت اجتماع	فعالیتهای متشکل جامعه	۱ - بهسازی محیط ۲ - جلوگیری از عفونتهای واگیر ۳ - آموزش افراد درباره بهداشت شخصی و بهداشت عمومی ۴ - تشکیل خدمات طبی و پرستاری برای تشخیص فوری و اقدام برای جلوگیری از بیماری ۵ - توسعه سیستم اجتماعی که در آن هرکس از داشتن وسائل لازم زندگی که متضمن بقا و سلامت او است برخوردار باشد.

ترتیب و تنظیم این خدمات باید طوری باشد که هرکس حق مسلم خود را در مورد سالم بودن و طول عمر تشخیص داده و بتواند تا دم مرگ برای اجتماع فرد باارزشی باشد. جهت برقراری بهداشت در جامعه باید افراد آن آشنا به اصول بهداشت بوده و با اعتقاد و ایمان کامل به آنها عمل نمایند، برای عملی ساختن این هدف از دوره استفاده می‌کنیم.

- ۱ - ایجاد اعتقاد و اطمینان کامل در مردم نسبت به اصول بهداشت.
- ۲ - ایجاد علاقه شدید به اجرای اعمال صحیح بهداشتی بین مردم، به طوری که بعد از مدتی این اعمال عادت شده و شخص بدون اراده آنها را انجام دهد.

اهداف آموزش بهداشت

- ۱ - بهبود و پیشرفت بهداشت مردم به وسیله آموزش.
- ۲ - تشویق مردم برای کوشش در راه زندگی سالم‌تر.
- ۳ - ایجاد میل در بین مردم برای کسب عادات بهداشتی.

۴ - همکاری با مردم برای تشکیل دسته‌ها، گروه‌ها و انجمن‌ها برای مطالعه و اقدام در امور بهداشتی.

۵ - آگاه کردن مردم از آن دسته از خدمات بهداشتی که برای آنان مهیاست.

۶ - راهنمایی مردم برای درک احتیاجات و مسائل بهداشتی خود.

۷ - مطلع کردن مقامات بهداشتی نسبت به احتیاجات بهداشتی مردم.

۸ - تدریس به کارمندان بهداشت و معلمان.

۹ - تدریس و تعلیم به کارمندانی که به نحوی با امر بهداشت سروکار دارند.

باید خاطر نشان کرد که منظور از آموزش آن نیست که کلاس تشکیل دهیم بلکه منظور از

آموزش در این مورد ایجاد اعتقاد است. اعتقادی صحیح و جدید یعنی رعایت اصول بهداشتی صحیح، یا ضرورت تغییر در اعمال بهداشتی غلط.

مراحل آموزش بهداشت

۱ - ایجاد و یا تغییر درک یا دید در مردم.

۲ - استفاده از نیروهای برانگیزنده.

۳ - اجرای تصمیم.

۱ - ایجاد یا تغییر درک یا دید در مردم: عبارت از روشی است که با مردم موقعیتها و

موضوعات و امور را مورد توجه قرار می‌دهیم و در حقیقت شخص با وضع اجتماعی خود تفاهم برقرار می‌کند.

در کار آموزش بهداشت می‌خواهیم چنانچه مردم نسبت به امور بهداشتی دید یا درک

ناصحیحی دارند، آن را تغییر دهیم. برای ایجاد این تغییر دید یا درک، دو مرحله وجود دارد:

الف - برانگیختن احساسات.

ب - آموزش.

۲ - استفاده از نیروهای برانگیزنده: بسیاری از مردم، خیلی چیزها را می‌دانند اما به آن

عمل نمی‌کنند. این مسئله‌ای است که ما را بر آن می‌دارد تا همیشه دستورات و تعالیم خود را بر پایه نیازهای افراد اعم از نیازهای زیستی یا نیازهایی که معلول زندگی اجتماعی آنهاست بگذاریم.

۳ - اجرای تصمیم: عده‌ای از مردم با وجود تعلیمات و تبلیغات بهداشتی دید صحیح

یافته‌اند، ولی در انجام اعمال بهداشتی سستی به خرج می‌دهند و در اجرای آن تأخیر می‌کنند.

باید کمک کرد تا افراد از مرحله تصمیم داشتن به مرحله اجرای تصمیم برسند.

نحوه اجراء و راههای آموزش بهداشت

نقش عمده‌ای که آموزش بهداشت بر عهده دارد ایجاد و بسالابردن سطح آگاهیهای بهداشتی در مردم می‌باشد که از دو طریق زیر قابل اجراست:

۱ - آموزش در سطح مؤسسات آموزشی: شامل مدارس، مؤسسات عالی و دانشگاهها که برای این منظور از ادغام مطالب بهداشتی در کتب سالهای اول مدرسه و در سالهای بالاتر به صورت کتاب بهداشت باید استفاده کرد و ساعات خاص درس بهداشت جهت آموزش مطالب بهداشتی در مدارس در نظر گرفته شود. باید یادآوری کرد که همکاری کساردانان بهداشت مدارس، همه کارمندان اداری و فنی مؤسسات آموزشی به منظور کمک به آموزشهای بهداشتی مدارس با تشکیل کلاسهای آموزش ضمن خدمت در این امر می‌تواند بسیار مؤثر باشد. آموزش بهداشت در مدارس با تأکید بر کمک انجمنهای همکاری خانه و مدرسه خواهد بود و با همکاری گروه مذکور باید انجام و به مرحله اجرا درآید.

۲ - ایجاد آگاهی بهداشتی در سطح جامعه و گروهها و طبقاتی که در سیستم آموزش رسمی نیستند، باید با روشهای آموزش تحت پوشش قرار گیرند.

راههای آموزش بهداشت که عبارت از سه روش است و هر یک بتابرت خصوصیت خود تأثیرات کم و بیش مختلفی دارند. این روشها عبارتند از:

۱ - تماس فردی و یا مستقیم و رو در رو.

۲ - استفاده از وسائل ارتباط جمعی.

۳ - متشکل ساختن اجتماع.

از طریق آموزش غیر مستقیم و با استفاده از رسانه‌های گروهی (رادیو، تلویزیون، مطبوعات، مخصوصاً سخنرانیهای مذهبی در مساجد و....) همه گروههای جامعه را می‌توان تحت پوشش آموزشی قرار داد.

فرصتهای مناسب برای آموزش بهداشت عمومی

بر حسب محیط و موقعیتهای خاص برای گروههای مختلف مردم بر مبنای تجارب به دست آمده از زندگی آنان، می‌توان برنامه‌های آموزش بهداشت را برنامه‌ریزی و اجرا نمود. تعلیمات بهداشتی شامل مراحل زیر است:

الف - در خانه: بر مبنای بررسیهای لازم و پس از مطالعه در عوامل زیر، برنامه‌ها باید پایه‌ریزی و اجرا گردد.

۱ - احساس و طرز رفتار افراد خانواده نسبت به هم.

۲ - عادات و رفتار بهداشتی بزرگسالان و نحوه راهنمایی کودکان برای برقراری عادات بهداشتی.

۳ - طرز فکر و رفتار خانواده در امور بهداشتی برای به دست آوردن و نگهداری تندرستی و اقدامات مربوط به پیشگیری بیماریها.

۴ - وضع درآمد خانواده و الویتهایی که برای هزینه‌های خود در نظر می‌گیرند.

۵ - بهداشت و سالم‌سازی خانه و محیط آن، توجه به سیستم تهیه آب سالم، دفع زباله و فضولات انسانی و تهیه و مصرف مواد غذایی.

۶ - تفریحات متداول در خانواده.

۷ - اعتقادات مذهبی و سنتها و دیگر نهادهای اجتماعی موجود در خانواده.

۸ - کیفیت خانه از نظر تعداد افراد ساکن، تهویه و غیره.

با در نظر گرفتن این عوامل، آموزش بهداشت در خانه به والدین کمک می‌کند تا از امکاناتی که برای زنده و سالم به دنیا آوردن نوزاد است، استفاده نمایند. با امکاناتی که از نظر پیشگیری بیماریها برای آنان مهیاست آشنا شوند، عادات بهداشتی در افراد خانواده ایجاد شود، تا در کسب و نگهداری تندرستی خود بکوشند. مهمتر از همه در طرز رفتار خود برای جلوگیری از ناراحتیهای روانی و کمک به رشد عاطفی کودکان دقت نمایند. در ضمن نسبت به استفاده درست از مواد غذایی و تأمین نیاز بدن از نظر این مواد، بهسازی محیط مسکونی و ایجاد تفریحات و سرگرمیهای مفید برای افراد خانواده توجه نمایند.

ب- در موسسات آموزشی: (شامل کودکانستان - دبستان و دبیرستان و موسسات عالی) طرح‌ریزی و اجرای برنامه‌های آموزش بهداشت در موسسات مختلف آموزشی بر مبنای تجارب به دست آمده و پس از مطالعه در عوامل زیر پی‌ریزی و اجرا می‌گردد.

- طرز فکر، روش و فرصتهایی که معلمان نسبت به امور بهداشتی و آموزش بهداشت دارند.

- محیط و امکانات از نظر فیزیکی در مؤسسات آموزشی.

- معیارهای پاکیزگی.

- برنامه‌های کلی دروس شامل تدریس آموزش بهداشت به طور مستقیم در کلاسهای درس.

- ورزشهای دسته جمعی و تربیت بدنی.

- نقش دانش‌آموزان در اجرای برنامه‌های بهداشتی.

- روابط والدین، معلمان و شاگردان.

— نحوه خدمات بهداشتی در مدرسه.
 — کمکهای اولیه پزشکی و بهداشتی در مدرسه.
 — فعالیتهای گروهی، جمعیتها، انجمنها و غیره.
 با در نظر گرفتن عوامل فوق، برای راهنمایی و همکاری با مسئولین امر، کمک به موارد زیر مؤثر خواهد بود.

- ۱ — شرکت دادن شاگردان در حل مسائل بهداشتی مدرسه.
- ۲ — تشریح مساعی دانش آموزان در امور بهداشتی.
- ۳ — تعلیم رابطه بیماری و عوامل محیطی به شاگردان.
- ۴ — بهسازی محیط مدرسه از نظر تهیه آب سالم و دفع فضولات و زباله و غیره.
- ۵ — تشکیل پرونده‌های بهداشتی برای کارکنان و دانش آموزان.
- ۶ — تشریح مساعی والدین و کارکنان مدارس در مورد مسائل بهداشتی در مدرسه و منزل.

- ۷ — کسب آخرین اطلاعات بهداشتی برای تأمین تندرستی.
- ۸ — انجام کمکهای اولیه پزشکی و بهداشتی در مدارس.
- ۹ — تقویت جنبه‌های مثبت عادات بهداشتی دانش آموزان و جلوگیری از انحراف در امور بهداشتی.

۱۰ — تأمین وسائل ایمنی در مدارس.
 ج — در اجتماع: طرح و اجرای برنامه‌های آموزش بهداشت در اجتماع و تأثیری که اجتماعات مختلف در تکوین عادات بهداشتی دارند، باید پس از مطالعه در عوامل زیر پایه‌ریزی و اجرا گردد.

- چگونگی خدمات بهداشتی و درمانی
- طرز کار دستگاههای بهداشتی، دولتی و خصوصی.
- عضویت در گروههای رسمی و غیررسمی بهداشتی.
- تجارب حاصل از محیط کار اعم از مزرعه، کارخانه، کارگاه، بازار، اداره و سایر محیط.

- چگونگی گذراندن اوقات فراغت.
 - انجام مراسم دینی و سنتی و غیره.
- با در نظر گرفتن عوامل فوق برنامه‌های آموزش بهداشت در اجتماع در جهت راهنمایی مردم و با همکاری آنان به اقدامات زیر کمک خواهد کرد.

۱ - درک احتیاجات بهداشتی.

۲ - قبول این مسئله که جهت تأمین تندرستی اقدامات همه جانبه فردی و جمعی مردم مؤثرتر از اقدامات محدود افراد و سازمانهای دولتی است.

۳ - رعایت اصول و موازین بهداشتی در کلیه شئون زندگی.

۴ - همکاری و اشتراک مساعی با مؤسسات بهداشتی، درمانی در انجام خدماتی که هدف آنها تأمین بهداشت مردم است.

۵ - توجه بر این مسئله که پیشگیری بیماریها، سهل تر و ارزان تر از درمان و معالجه آنهاست.

۶ - پیشگیری بیماریها.

۷ - کاستن از تصادفات.

۸ - کم کردن حوادث ناشی از کار.

۹ - تنظیم تعداد فرزندان خانواده با امکانات مالی و تربیتی آنان و ایجاد فاصله مناسب بین تولد فرزندان.

با توجه به هدف آموزش بهداشت، که تغییر یا تعدیل در رفتارهای فردی و اجتماعی غیربهداشتی و جایگزین ساختن عادات صحیح بهداشتی به جای آن می باشد و با تأکید به نقش عمده و سازنده مردم در اشتراک مساعی فکری و عملی در تشخیص نیازها، برنامه ریزی برای رفع نیازها و اجرای آن برنامه ها، می توان چنین نتیجه گرفت که زیربنای اصلی شکست بسیاری از برنامه های بهداشتی، درمانی، عدم همکاری مردم با مسئولین و اجراکنندگان برنامه ها بوده است. حال که پس از سالها تجربه نیاز به جلب همکاری و مشارکت مردم و سایر مسئولین کاملاً احساس می شود، می توان به طریق زیر اقدام نمود.

الف - مشارکت مردم

۱ - جمع آوری نظرات مردم در مورد مسائل بهداشتی محلی.

۲ - تشکیل انجمنهای بهداشتی و استفاده از انجمنهای محلی.

۳ - شرکت دادن منتخبین مردم در سطوح مختلف تصمیم گیریهای مسائل بهداشتی.

ب - جلب همکاری مسئولین و کلیه نیروهای فنی و اداری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، در ارائه خدمات بهداشتی.

چنان که می دانیم، آموزش بهداشت باید جزء لاینفک همه برنامه های بهداشتی - درمانی باشد و با یک ارتباط صحیح و سازنده با مردم، می توان مشارکت مردم را برای رسیدن به هدف جلب نمود. بنابراین توجه مسئولین به این امر ضروری است. در این مورد از دو روش زیر

می‌توان بهره گرفت.

- ۱ - تشکیل جلساتی جهت بررسی مشکلات و هماهنگی برنامه‌ها.
 - ۲ - تشکیل دوره‌هایی جهت آموزش ضمن خدمت برای مسئولان و کارکنان.
 - ج - سعی در ایجاد همکاری و هماهنگ ساختن فعالیتهای سازمانها و ارگانهایی که به نحوی با فعالیتهای بهداشت و رفاه عمومی سروکار دارند.
- با توجه به موارد فوق، سیستم صحیح آموزش باید بر اساس آموزش قبل از اجرای هر برنامه بهداشتی؛ در حین اجرا؛ و بعد از پایان برنامه‌ها استوار باشد. به این ترتیب حجم خدماتی که آموزش بهداشت ارائه می‌دهد، بر دو مبنا تعیین می‌شود.
- ۱ - برنامه‌های بنیادی و اختصاصی آموزش بهداشت که در سطح شهر و روستا به صورت آموزش مستقیم و غیرمستقیم اجرا می‌شود.
 - ۲ - برنامه‌هایی که در رابطه با برنامه‌های پیش‌بینی شده توسط سایر واحدهای بهداشتی که آموزش بهداشت در خدمت برنامه‌های بهداشت مدارس بهداشت محیط، بیماری‌های واگیر و ریشه‌کنی مالاریا، خدمات بهداشتی ویژه و بهداشت خانواده خواهد بود.

ارزشیابی در آموزش بهداشت

بدیهی است که از آموزش بهداشت ارزیابی آماری و دقیق نمی‌توان به عمل آورد. چرا که درجه اندازه‌گیری تغییر و یا تغییراتی که در وضع و رفتار و عقاید و رسوم و عادات مردم در اثر آموزش بهداشت پیدا می‌شود، مشکل بوده و نمی‌توان درجه‌نمو و پیشرفت افراد را اندازه‌گیری کرد. تنها راه عبارت از ارزیابی در طول مدت زمانی نسبتاً طولانی است. در ارزیابی کمی می‌شود اطلاعات و آمار زیر را مورد بررسی قرار داد.

- تعداد افرادی که در برنامه‌ها شرکت داشتند.
- برنامه‌هایی که توسط وسائل ارتباط جمعی به آنان رسیده است.
- تعداد برنامه‌های سخنرانی و تعداد ساعات مصرف شده.
- تعداد تشریحات توزیع شده.
- تعداد فیلمها و اسلایدهای استفاده شده.
- بررسی و مشاهده فعالیتهای کارمندان بهداشت در وضع و رفتار مردم نسبت به موارد مختلف بهداشتی.

سنجش ارزش یک برنامه را نباید تنها در پایان اجرای آن به عمل آورد، بلکه باید در مراحل مختلف ارزیابی به عمل آورد که این مراحل عبارتند از:

۱ - سنجش ارزش قبل از شروع به اجرای برنامه.

۲ - سنجش ارزش در ضمن اجرای برنامه.

۳ - سنجش ارزش در پایان برنامه.

چگونه ارزش برنامه‌ها را می‌سنجیم؟

الف - منظور اصلی و هدفی که برای رسیدن به آن برنامه طرح و به مورد اجرا گذاشته می‌شود، باید کاملاً مشخص و به طور صحیح تعیین و روشن باشد.

ب - معیار و میزان خاص برای اندازه‌گیری موفقیت یا عدم موفقیت برنامه تعیین و مشخص شود.

ج - طریقه و روش کار برای ارزشیابی از برنامه و فعالیتها انتخاب شود.

د - پایه و سطحی در نظر گرفته و برای تعیین میزان پیشرفت و موفقیت برنامه مبنا قرار داده شود.

وقتی اثرات برنامه در مراحل مختلف از طرح و اجرای آن، سنجیده و مورد مطالعه قرار گیرد، نتایجی به دست می‌آید که باید مشخص کنیم در کجا با عدم موفقیت روبه‌رو بوده‌ایم و در چه موردی توانسته‌ایم در کار خود پیشرفت کنیم.

با امید توفیق بیشتر برای تمامی کسانی که به نحوی در ارتباط با مسائل بهداشتی فعالیت دارند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی